

**I. МАТЕРІАЛИ ПЛЕНАРНОГО ЗАСІДАННЯ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ»**

УДК 378

Трофименко Микола,
ректор Маріупольського державного університету,
кандидат політичних наук, професор,
Маріупольський державний університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-3169-1177>
m.trofymenko@mu.edu.ua

УНІВЕРСИТЕТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

Із початком повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України національна система освіти зазнає суттєвих зрушень, що формують нові виклики і загрози для національної системи вищої освіти, що актуалізує перегляд стратегій розвитку університетів в умовах тимчасового переміщення.

За інформацією Міністерства освіти і науки України (МОН України (Saveschools in ua, 2023)) в країні у наслідок бомбардувань та обстрілів зазнали руйнувань 3798 закладів освіти, 365 з них зруйновано повністю. при цьому, руйнування та знищення освітніх закладів постійно продовжується. Найбільше внаслідок російської збройної агресії постраждали заклади освіти Донецької області, також значних руйнацій зазнала освітня сфера в у Харківській, Луганській, Запорізькій, Миколаївській та Херсонській областях.

На початок 2023-2024 навчального року прямі збитки освітньої галузі в Україні становили понад 9,7 млрд. дол. (KSE,2023). Найбільші збитки від руйнувань та пошкоджень закладів освіти - у Харківській, Донецькій, Чернігівській, Запорізькій та Київській областях. Крім людських втрат та знищення матеріально-технічної бази, додатковими чинниками негативного впливу військової агресії, що є загрозовими для розвитку вітчизняної системи освіти, зокрема, вищої, стали:

- погіршення психологічного стану як освітян, так і учнівської та студентської молоді;
- зменшення кількості іноземних студентів до вітчизняних університетів;
- скорочення державних видатків на вищу освіту через зростання воєнних витрат та зменшення бюджетних місць у закладах вищої освіти;
- зниження доходів населення;
- значне посилення «освітньої міграції».

В Україні вже відбулось дві хвилі переміщення університетів, і якщо у 2014 році такі переміщення відбувались відносно спокійно, то у 2022 році колективи студентів, викладачів та співробітників вимушені були евакуююватись під обстрілами, через фільтраційні заходи окупантів. Масштаби другої хвилі переміщення українських університетів виявились значно більшими, як за кількістю закладів вищої освіти, так і за кількістю учасників освітнього процесу (Трофименко, 2022). Загальний контингент здобувачів, що навчався у зазначених переміщених ЗВО другої хвилі, становив понад 54 тисячі студентів, штат науково-педагогічних працівників нараховував близько 7 тисяч (Ніколаєв, Рій & Шемелинець, 2022). Важливою особливістю першої хвилі переміщення українських вишів стало те, що основна їх частина переїхала на місця розташування своїх філій (близько 80 %) (Громадське радіо, 2015).

Жоден із зазначених закладів вищої освіти не перемістився до Києва. Під час другої хвили практично всі заклади обрали нові місця дислокації на базі інших університетів.

Маріупольський державний університет (МДУ) був тимчасово релокований до Києва на базу КНУБА. У числі першочергових кроків в університеті було забезпечено перегляд структури, наявних освітніх програм, проведено аудит наявних ресурсів що дозволило оновити стратегію розвитку університету з урахуванням нових умов роботи. Комплексний аудит наявних ресурсів функціонування МДУ в умовах переміщення охоплював декілька важливих блоків. Аудит кадрів і контингенту здобувачів вищої освіти, НПП та співробітників передбачав їх онлайн-реєстрацію, проведення оцінки стану структури університету на поточний час і визначення майбутньої структури на 2022–2023 н.р. на підставі результатів онлайн-реєстрації, прогнозування контингенту перехідних курсів, кількість ставок навчального навантаження тощо.

Важливим завданням управлінського аудиту, окрім безпосередньо аудиту наявної управлінської команди, став аналіз стану рахунків, доступу і стану ЄДЕБО, проведення аудиту інструментів управління (якістю освітніх послуг, безпекою, лояльністю, матеріально-технічною базою, факторами фінансової стабільності, репутацією університету тощо). В умовах тимчасового переміщення особливої актуальності набуває комунікація, саме тому важливим блоком загальноуніверситетського аудиту став комунікаційний аудит (зовнішній і внутрішній), завданням якого стала оцінка наявних каналів внутрішньої і зовнішньої комунікації. Аудит партнерства дозволив визначити наявні та потенційні для університету ресурси впливу. Фактично повну руйнацію навчальних корпусів, гуртожитку, навчальних та наукових лабораторій, центрів, бібліотеки зафіксував аудит матеріально-технічної бази університету.

Незважаючи на всі ризики, нові умови діяльності додають й нових можливостей для розвитку МДУ – університету, який єдиний, що містить у своїй назві ім'я міста Маріуполя – символу українського опору і протистояння у центрі української столиці. Нові умови, у яких став працювати МДУ після тимчасового переміщення, спонукали колектив, не порушуючи базові доміанти свого розвитку, разом із тим переосмислити свою місію, візію та доповнити цінності, які сповідує спільнота університету. Загалом була визначена необхідність стабілізувати всі напрями діяльності університету, а після успішної її реалізації – обов'язковий перехід до проривної стратегії розвитку (Трофименко М., 2022). Принципово новим напрямом роботи МДУ визначено посилення прогромадської функції, оскільки саме це дозволяє впливати на зміни у відповідних громадах шляхом стратегічного вибору механізмів та моделей взаємодії, що максимально погоджуються із потребами маріупольської громади. Питання соціальної відповідальності є актуальним для української вищої освіти. Забезпечення автономії та сприяння соціальній відповідальності закладів вищої освіти є важливими для підвищення ефективності управління в системі вищої освіти України (Калашнікова, С., & Власова, І., 2022)

Масштаби переміщення українських дітей та учнівської молоді є надзвичайними, а їх вплив може стати вкрай негативним для забезпечення безпекового та збалансованого розвитку країни в майбутньому. Як один із драйверів розвитку освіта виступає найбільш дієвим інструментом миру та стабільності, забезпечуючи послідовну віддачу з точки зору доходу. Важливими напрямками відновлення освітньої галузі в Україні слід виділити: забезпечення максимальної освітньої можливості та захисту дітей в умовах навчання шляхом посиленої співпраці між державними органами, міжнародними та місцевими інституціями; гарантування

доступності освіти шляхом забезпечення системи відповідною інфраструктурою та обладнанням.

Список літератури

Булатова, А. & Грибіненко, О. (2020). Вплив системи освіти та охорони здоров'я на рівень соціальної безпеки країн у контексті глобальних цілей сталого розвитку. *Журнал європейської економіки*. 19(1). 27-47.

Громадське радіо. (2015). *Переміщені університети Донбасу: час готуватися до повернення*. Отримано з <https://hromadskeradio.org/ru/programs/hromadska-hvylya/peremishcheni-universytety-donbasu-chas-gotuvatysya-do-povernennya>

Калашнікова, С. & Власова, І. (2022). Розширення фінансової автономії університетів як інструмент підвищення їх соціальної відповідальності. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 13, 55-69. Отримано з <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-55-69>

Ніколаєв, Є., Рій, Г. & Шемелинець, І. (2022). *У чужих стінах: як долають проблеми переміщені університети*. Отримано з <https://voxukraine.org/u-chuzhyh-stinah-yak-dolayut-problemy-peremishheni-universytety/>

Трофименко, М. (2022). Університети України в умовах повномасштабного російського вторгнення: загрози, виклики та нові перспективи. *Міжнародний науковий журнал університетів та лідерства*, (14), 5-19. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-14-5-19>

KSE (2023) Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, за підсумками червня 2023 року перевищила \$150 млрд <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-za-pidsumkami-chervnya-2023-roku-perevishhila-150-mlrd/>

Saveschools in ua. (2022). *7 мільйонів дітей війни в Україні*. Retrieved from <https://saveschools.in.ua/>

УДК 338

Калашнікова Світлана,
доктор педагогічних наук, професор,
Інститут вищої освіти,
Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна,
радник при дирекції Інституту,
s.kalashnikova@ihed.org.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3836-1915>

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТУ: ЗОБОВ'ЯЗАННЯ VS МОЖЛИВОСТІ

Соціальна відповідальність, академічна свобода та інституційна автономія університету є фундаментальними цінностями Європейського простору вищої освіти. Відповідальність як відповідне зобов'язання, актуалізувало питання посилення соціального виміру вищої освіти, що враховує всі складові різноманітності суспільства на засадах рівності та інклюзії (ЕНЕА, 2020).

У розвитку суспільства роль університетів суттєво посилилась, підкреслено в Комюніке «Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area», оскільки саме вони спроможні посилити соціальну згуртованість та зміцнити демократичні суспільства (ЕНЕА, 2010: 2). Розвиток Європейського простору вищої освіти доводить, що